

A modernitás regénye

VARGA MELINDA beszélgetése
BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁNnal

Böszörményi Zoltán *Darabokra tépve* című regénye kizökkent a komfortzónánkból, álmatlan éjszakákat okoz, felkavar, megnevettet, elkápráztat. Kalandregény, fejlődésregény, esszéregény, sajtó történelmi tények Trianonról, szenzualitás, filozófia, lélektan, költészet együtt.

Emberemlékezet óta a nők többet olvasnak, mint a férfiak

– A *Darabokra tépve* című regényed nem oly rég hagyta el a nyomdát, máris rengeteg pozitív visszajelzést kapsz mind a szakmabeliektől, mind az olvasóktól, fiataloktól és idősektől egyaránt. Gondolom, nem tévedek, ha azt mondom, a legtöbb olvasóid a nők. Az írói oldaladon is magánlevelezésekben, szakmai visszajelzésekben is a hölgyek tapintanak rá a gordiuszi csomókra, vesznek észre olyan részleteket, amelyek fölött talán a férfiak tekintete elsiklik. Egy fiatal hölgy, aki szintén prózaíró, azt írta, hogy a regényed intellektuális pornó. Erről mit gondolsz?

– Emberemlékezet óta a nők többet olvasnak, mint a férfiak. Nem merem azt állítani, hogy csak a nők olvasnak figyelmesen. A nők valóban érzékenyebbek és intuitívabbak, de ami az elméleti tudást, a kognitív tulajdonságot illeti, a férfiak sem maradnak alul. Olvasó válogatja, ki milyen mértékben ágyazza be magát a cselekménybe, milyen mértékben fogadja be, és hogyan írja tovább, miként reflektál a szövegre. A *Darabokra tépve* rendhagyó regény, a borító hátlapján is olvasható egy erre utaló szöveg. Ami az intellektuális pornó besorolást illeti, elmosolyodtam a műfaji megnevezésen. Csáth Géza

Naplóját talán nevezhetném annak, de nyilvánvaló, ez utóbbiban is több van, mint szexuális kaland. Végül is döntse el minden olvasó, minek tartja a most megjelent regényemet.

– *A legújabb műved fejlődésregény is, középpontjában a szexuális nem áll. Melanie, a madárcsontú, gyönyörű, harmincas éveiben járó pszichológusnő, de sajátos szerepet kap a történetben az egzaltált, okos és érzéki egyetemista lány, Suzi és nemkülönben a talpraesett, író férjét eltartó, okos üzletasszony, a magyar anyanyelvű Éva, majd a tragikus sorsú Margit, akinek levelei révén sajtó történelmi látteleletekre bukkanunk. Ők együttesen határozzák meg a cselekményt, a mű gondolatiságát, köréjük szerveződnek a férfi szereplők: Fredy, Kenny, Richard, Paul, Thomas. Miért izgalmasabb a nők köré felépíteni a regényt, hiszen egy férfi író számára talán könnyebb férfigangot megszólaltatni?*

– A regény cselekménye 2019 áprilisa és 2019 októbere között játszódik Torontóban. Szerintem Thomas Larringen, a kanadai író fogja össze a cselekmény szálait, ami nem mond merőben ellent a fenti kérdésben leírtaknak, csak bizonyos mértékben pontosít. A történetben majdnem megegyezik a női és férfi szereplők száma, mégis a narrációban a nők szerepe valóban hangsúlyosabb. Szinetár Miklós felesége, Hámori Ildikó kérdezte meg 2009-ben, amikor a Gundel Irodalmi Díjat *Az éj puha teste* című regényemért átvettem: *Zoltán, maga honnan ismeri ennyire behatóan a női lelket?* Nem emlékszem, mit válaszoltam erre, ám arra igen, hogy nagyon jólesett a megállapításnak is beillő kérdés. A történelem is mindig a nők köré szerveződött, akkor miért ne lenne ez így egy regényben.

– *Kötődik ez az írói technika előző, Sóvárgás című kisregényedhez, amelynek főhőse egy kislány, aki az édesanyja utáni szeretetvágyba enyészik el?*

– Ha minden kötődik valamihez, akkor a mostani regényem, a *Darabokra tépve* is kötődhetne a *Sóvárgáshoz*. Technikailag talán a belső monológokban. De ha már szóba hoztad a *Sóvárgást*, hadd mondjam el, hogy tavaly orosz és román nyelven jelent meg, szinte egy időben a magyar kiadással, idén pedig spanyol és német nyelven.

Androgün lény a művész

– *Thomas Larringen, a Darabokra tépve egyik szereplője, aki író, azt mondja, hogy az alkotó emberben mind a férfi, mind a nő jelen van, azaz androgün lény a művész. Csak Thomas látja így, vagy Böszörményi Zoltán is ezt gondolja?*

– Nemcsak Platón és még sokan mások, de Hamvas Béla is úgy gondolta, hogy az ember, ami a lelkiséget illeti, eredetileg kétnemű. (Nem összetévesztendő a hermafroditákkal, akiknek mindkét, a női és a férfi genitáliájuk megvan.) A lét két pólusa a női és a férfi jelleg, a kettő között létrejött feszültség egységesen oldódik fel a szellemben. Igen, éppen ezért teljesen egyetértek Thomasszal.

– *A regény keretes szerkezetű, szinte ugyanazzal nyitod és zárod, akárcsak korábbi, Míg gondolom, hogy létezem című esszé-regényeddel vagy az Éj puha testét. Ennek milyen jelentősége van? És van-e szándékos párhuzam az új és a korábbi regények között? Hiszen bár egészen más, merőben eltérő minden regényed, egy-egy ponton a szemfüles olvasó észreveszi, hogy mintha összekacsintának egymással.*

– Tavalay *Az éj puha testét* újraírtam – remélem, jövőre újra megjelenik magyar és német nyelven is –, ezért már nem keretes szerkezetű. Hans Henning Paetzkének, német fordítómnak támadt az az ötlete, hogy keverjük meg a történések sorrendjét, ezért megváltozott a regény vége. A karakterek formálásában, a történések képiségében, stílusban viszont elmondható, hogy az írások „összekacsintanak” egymással.

– *A Darabokra tépvét a Míg gondolom, hogy létezem című regényeddel érzem legrokonabbnak, hiszen az esszéisztikusság és Descartes, Platón, Arisztotelész mindkettőben karizmatikusan jelen van. Jól látom?*

– Igen, jól látod.

– *De mielőtt az olvasó megijedne: a filozofikus jelleg, az esszé-regény-réteg cseppet sem unalmas, szájbarágós vagy didaktikus, a filozófia a szereplők életterében kap helyet, egy-egy beszélgetés,*

dialógus, megoldandó helyzet része. A szereplők válságos helyzeteiben nyúlnak a filozófiához, például Melanie és Paul válása vagy Thomas Larringen írói sikertelensége ad erre jó táptalajt. Talán az olvasók nem tudják, hogy te filozófiai tanulmányokat végeztél Torontóban, és hogy a filozófiát később az üzleti életben is hasznosítottad. A filozófusokat elővehetjük az élet bújára-bájára? Hogyan vesszük hasznát egy üzleti tárgyaláson?

– A meggyőzés- és hatástechnikában, a hamis következtetések felismerésében, a tárgyalások szerkezetének felépítésében, a kommunikáció milyenségében, a logikus gondolkodásban vesszük hasznát a filozófiának. Az emberiség egyik legnagyobb hibája, hogy nem tudja megfelelően, érthetően, érvszerűen, röviden elmondani, mit, kivel-mivel, mikor, hol és miért tesz, vagy mit akar. Nem tud a lényegre koncentrálni, többnyire sallangosan, bőbeszédűen mond el mindent. Elfárasztja a hallgatót, aki értetlenül áll a jelenség előtt, és végül csalódottan távozik. Gyáros koromban ezt naponta számtalanszor tapasztaltam.

– *Nietzsche Zarathusztrája az intertextusokban gyakran feltűnik. Miért ez a mű szerepel a leggyakrabban? Talán Isten miatt? Ide kapcsolod aztán a peripatikusokat, majd Kantot, Schopenhauert, Szent Ágostont és a buddhizmust is.*

– A filozófusok műveiből vett idézeteknek hangulatteremtő, értelmező szerepük van, kidomborítják, aláhúzzák a gondolatokat, bevezetnek egy-egy prózai cselekvésbe, ha úgy tetszik, keretet adnak nekik. Zarathustra, a perzsa vallásalapító nem más, mint Nietzsche alteregója. Inkább irodalmi, mint filozófiai műnek vélem az alkotást behálózó „próféciákat”, melyek érdekesítőek, szellemesek, szenvedélyesek, őszinte hangjuk lenyűgöző. Van bennük bölcséleti töltet, sziporkázó gondolatiság, képtermelő erő. Ezért idézek többször is a Zarathustrából.

– *Azért gondolom, hogy fejlődésregény is a legújabb műved, mert Melanie jellemének kiteljesedését, az önmagára találást követhetjük végig. A regény intrója és zárójelenete szintén hozzá kötődik. De javíts ki, ha tévedek...*

Idézek, ezzel nyitod a Darabokra tépvét:

„– És miért nem akarod lemosni a kocsimat? – rántja meg a vállát ingerülten a harminchat éves, madárcsontú nő.

Téglavörösre festett haja alatt megvillan fehér homloka. Kimért, hűvös pillantást vet az előtte álló fiatalemberre.

Reszkető ujjával felpattintja retikülje kapcsát, kihalássza pénztárcáját, és meglóbálja a fiú orra előtt.

– Egy ötvenesért megteszed? – kérdezi, és jobb keze megáll a levegőben.”

A zárásban pedig:

„Farmerbe öltözött, madárcsontú nő száll ki a dzsibból.

Kalászszőkére festett haja alatt megvillan sápadt homloka. Fekete napszemüvege mögül nem látszott, hogy kimért, hűvös pillantást vet Fredyre. Reszkető ujjával felpattintotta retikülje kapcsát, kihalászta a pénztárcáját, és meglóbálta a fiú orra előtt.

– Egy ötvenesért megteszed? – kérdezte, és jobb keze megállt a levegőben.”

Álmomban felkerestek szereplőim

– Melanie Vaughn az ügyvéd Richard Vaughn felesége. Szabad gondolkodású, oldott jellemű, művelt nő, aki nem melleleg – pszichológus. Az, hogy szexfüggő, meghatározza életvitelét, kapcsolatait, végeredményben sorsát. Rokonszenves figurája a regénynek. Az a típusú ember, aki arra törekszik, hogy felszabadítsa magát önmaga alól. Visszanyeri határozóképeségét, magabiztos és ezért szeretni való.

– *Úgy gondolom, hogy a 21. század egyik legmodernebb regényét tartja az olvasó a kezében, ezt a fülszövegemben ki is emelem. Többféle regénytípust, epikai műfajt, lírát és filozófiát ötvözől. A Darabokra tépve esszéregény, történelmi regény, kalandregény, fejlődés-*

regény, filozofikus elmélkedés, ismeretterjesztő könyv, amelyben versbetétek és három elbeszélés is található. Kimerítő munkát, komoly írói elhivatottságot igényel egy megerőszakolt lány történetét, a szexfüggőséget, a modern, elidegenedett ember, a művészember, a börtönben Voltaire-rel, Szent Ágostonnal és Dantével „beszélgető” Guzman drogbáró, Karl Marx, Edmund Veesenmayer, Horthy Miklós, Donald Trump, Kant, Platón, Ciceró, Goethe, Shakespeare, Bolaño, Kazuo Ishiguro – hogy csak néhány fontos nevet emeljek ki – alakját, gondolatait találkoztatni egymással. Álmodtál a szereplőiddel, elkísérték az éjszakáidba a regényed bizonyos részletei? Hogyan formálódott meg mindez, mikor érezted úgy, hogy összeállt egészzé? Volt több első mondat és zárómondat variánsod?

– Megmosolyogtatsz. Az egész soha nem lehet egész, mert minduntalan kimarad valami belőle, és akkor is hiányérzetem támad, ha egy adott pillanatban úgy vélem, készen a kézirat. Tudatosan építkeztem, miközben remekül szórakoztam. Szabadnak éreztem magam a regényírás közben, mert nem zártam a szellemem kalodába, hagytam, hogy tobzódjon. Igen, álmomban felkerestek szereplőim, a sorsukról vitatkoztak velem. Márai Sándor a *Mágia* című novellájában már tett említést arról, hogy az író levélben megkeresik főhősei, sőt tárgyakat is küldenek neki. Vallom, nemcsak az író befolyásolja a szereplőit, hanem azok is hatnak rá. Különleges szimbiózisról, egybeolvadásról, egymásra való hatásról van itt szó. A regény élő anyag, a betűk között megelevenednek a személyek, és ott, mindenki szeme láttára alakítják a jövőjüket. A játékban mindig van egy nagy adag komolyság, és minden komoly dolog mélyén a játék is megtalálható. Éppen ezért nem gondoltam ki a kezdő- és zárómondatokat, hagytam, hogy minden véletlenszerűn történjen, a szükségszerűség szerint.

Sajgó tények Trianonról

– *Veesenmayer döbbenetes, vérlázító jelentése Magyarországról és annak ténye, hogy a magyarországi több százezer zsidó ha-*

láláért ő a felelős, mégsem ítélték el, nem nyerte el a méltó büntetését, számomra felkavaró élmény volt... Megvallom, hogy a te regényedből értesültem erről, előtte sosem hallottam, olvastam ezeket a fontos történelmi tényeket.

Hogyan bukkantál erre a fajsúlyos információra, a jelentésre, meg olyan kordokumentumra, mint például Kolozsvár átadási jegyzőkönyve?

– Veesenmayer története engem is felkavart. Nürnbergben a második világháború befejezése után két bíróság működött. Az egyik a Nemzetközi Katonai Bíróság, míg a másik az Újabb Katonai Bíróság tizenkét személy háborús tetteiről döntött. Veesenmayer az utóbbiak között volt. Húsz évet kapott. Másfél év múlva szabadlábra helyezték, pedig több mint háromszázezer magyar zsidó ember haláláért felelt. Ezt felháborítónak tartom ma is. Ezért kutattam fel a hozzá fűződő dokumentumokat. Személye számomra is történelmi leckét jelent. Kolozsvárt 1940 szeptemberében adták át a románok a magyar katonai képviselő vezetőknek. Az átadás jegyzőkönyve meglepően egyszerű, szinte adom-veszem szintjén történik, kézzel javítanak a néhány soros szövegbe, még azzal sem törődnek, hogy újragépeltessek. A sors iróniája, hogy ez a valóság álomszerűen csak néhány évig tart. Többet erről a regényben olvashatnak.

– Szándékosan helyezed kanadai környezetbe a regényt? Talán így jobban kiviláglik Trianon fontossága a fiatalok számára is? Vagy csak egyszerűen könnyebb volt eltávolodni?

– Talán kevesen tudják, hogy több mint tíz évig laktam Torontóban. A múlt század nyolcvanas éveiben kerültem oda. Éltem a magyar emigránsok életét. Amikor Torontóról, akkor saját tapasztalataimról is írok. A magyarokat mindenütt szeretik a világon. Szorgalmas, okos, kitartó, rátermett nemzetnek tartanak. Még sohasem hallottam a magyar bevándorlókról egyetlen rossz szót sem. Magától adódott, hogy regényem cselekményét – melynek két magyar szereplője is van – Kanadába helyezzem. Trianonról beszélünk kell. Higgadtan, megfontoltan, szenvedély nélkül. Meg kell ismernünk – a fiataloknak is –, mi történt

Magyarországgal 1920-ban – az előzményeket, a Tanácsköztársaságot, a magyar diplomácia és katonai hatalom gyengeségeit, Horthy Miklós passzív szerepét és az akkori nagyhatalmak bűnösségét. Könyvem csak szelektív betekintést nyújt a trianoni eseményekbe, kíváncsivá teszi az olvasót, hogy maga is további részletek után kutasson. Az, hogy ma a legtöbb magyar embernek még száz év után is vérzik a szíve Magyarország kétharmadának elvesztéséért, igen meggondolkodtató, fájdalmas realitás. Szemléletes példa: a mai Magyarország összterülete 93 ezer, az elvesztett Erdély területe pedig 103 ezer négyzetkilométer.

– *A fiatalok valószínűleg a kalandosabb, szenzuálisabb részeket forgatják szívesen, és egyszer csak ott találják magukat 1920-ban, és azzal kénytelenek szembesülni, hogy Erkel Ferenc Veessenmayer szerint nem is volt magyar, meg hogy mi, magyarok, mindig függünk valakitől, hogy nincs is nemzeti öntudatunk, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc pedig csak zendülés volt. Megvallom, kinyílt a bicska a zsebemben... Készül a regény német, angol és francia fordítása is. Mit gondolsz, milyen lesz a fogadtatása külföldön ennek a résznek?*

– A világon, de még Európában sem ismerik, mi történt Magyarországgal az első világháború után. Az emberek többsége keveset olvas, az iskolákban a történelemkönyvek hézagosan, vagy hamisan írnak Trianonról. Ezért szeretném, ha minél több nyelvre lefordítanák. Regényembe történelmi tényeket, eseményeket, több levéltöredéket ágyaztam. Szereplőim kevésszer kommentálják ezeket, éppen azért, mert mindenekelőtt tárgyilagosságra, a valóság szenvedély nélküli ábrázolására törekedtem. Megvallom, szeretném, ha minél több magyar fiatal kezébe kerülne a könyvem.

A nők elleni erőszak manapság egyre nagyobb méretet ölt

– *Nem szeretném lelőni az olvasók előtt a poént, felfedni a regény cselekményét, de találkozunk benne egy nagyon fontos résszel, Suzi,*

a mű kulcsszereplője tragikus történetével. Megerősokolják. Ő ezt másképp dolgozza fel, mint amire az olvasó számít. Tudom, hogy pszichológussal is konzultáltál, amikor ezt a részt írtad, és hogy eredetileg novellának készült. Ezt a részt vagy a Trianonnal kapcsolatos Margit-leveleket volt megterhelőbb megírni?

– Igen sokszor a fantázia nem tudja utolérni a valós eseményeket. Suzi története sajnos nem egyedi. A nők ellen elkövetett erőszak manapság egyre nagyobb méretet ölt. Társadalmi betegséggé fajult. Sokat küszködtem ezzel a résszel, többször átírtam, konzultáltam, újraírtam. Sokkal többet bajmoltam vele, mint a Margit-levelekkel. Utóbbinak friss volt az élményanyaga.

– *Apropó Margit levelei, miért választottad a levélformát? Műfajilag is érdekes, hiszen a levél mint irodalmi műfaj manapság ritka.*

– Amióta megváltoztak kommunikációs habitusaink, a postán küldött levelek ritkaságszámba mennek. De vannak a drótpostán továbbított rövidebb-hosszabb üzenetek, fényképet és dokumentumokat lehet csatolni hozzá... szóval merőben más, gyors és hathatós, nem kell napokat, heteket, netán hónapokat várni, amíg megérkeznek. Margit levelei is ilyenek.

– *Beszéljünk a címről is! Bár 2020-ban jelent meg a könyv, és kétségtelen, hogy Trianonra is utalsz a címmel, a regény egészét fogja össze. Széttöredezett világ, elidegenedett emberek élete tárul elénk, darabokra tépett táj, darabokra tépett lelkek, darabokra tépett ország... A szövegszervezés, a szerkezet is ezt igazolja, amikor például George-ot vezeted be a regénybe vagy Richard karakterábrázolásánál is jellemzőek a rövid, már-már versszerű mondatok, a széttöredezettség. A regény szerkezetét tekintve pedig szintén ez mondható el. Az olvasó először egy vad szerelmi jelenettel, majd egy oldalra rá hirtelen Cicero Az istenek természete című művéről szóló dialógussal találkozik.*

– A regény hangulata azért mégsem ennyire borús. Az életkríziseken túlteszi magát majdnem minden szereplőm, újratervez, megoldásokat keres és talál, rálel a labirintusból kivezető útra. A darabokra tépett ország is magára talál, csonkán is képes újjáé-

ledni, felvirágozni. Remélem, ez a természetes optimizmus átsugárzik a szövegen.

– *Izgalmasak a filozófiai betétek, verseidben is gyakori elem a gondolatiság. A szereplőid különböző művekről beszélgetnek. Főként Paul, George és Thomas párbeszédeiben, utóbbinak meg írói feljegyzéseiben találkozunk szétágazó kulturális, művészeti hálóval. Miért tartottad fontosnak ezt beleszőni?*

– A bölcséleti elemek a szereplők természetéhez kötődnek, érdeklődési, szellemi világuk részei, vagy foglalkozásukból erednek. Nem én szövöm a szövegtestbe, ők mondják, íratják velem mindazt, ami számukra fontos. A töredezettség fókuszváltásra készíti az olvasót, ezért nem unja el magát. Az olvasó a legnagyobb hatalom az irodalom világában. Nagyon meg kell becsülni. Az írónak örködnie kell a felett, hogy az olvasó figyelme egy pillanatra se lankadjon.

– *Számomra reveláció, hogy kiderült, Karl Marx költő volt, akárcsak a véres kezű Néró... Miért foglalkoztál Marxszal, hogyan bukkantál a verseire, milyen költőnek tartod?*

– Marxot nem kell eltemetni még. Németországban szobrot állítottak neki két évvel ezelőtt. A *Darabokra tépve* szövegtestébe is azért került, mert egyre nagyobb a kultusza. Szerintem, de mások szerint is, Marx jobban tette volna, ha a költői pályát választja, megmentette volna a világot az agressziótól, a kommunizmus terrorjától. Nem ismerem minden versét, csak néhányat bányásztam elő a világhálóról. Így nem minősítem költészetét.

Az írónak örködnie kell afelett, hogy az olvasó figyelme egy pillanatra se lankadjon

– *A szerelmi jelenetek és az emberi jellemmel, lelki válsággal kapcsolatos részek poétikusak. A költőiség más prózai művedre is jellemző. Jelzős szószerkezeteket, metaforákat szősz a szövegbe. Akkor is verset írsz, amikor prózát? Mit gondolsz a költőiség szerepéről a prózai műben?*

– Az ember akaratlanul is azon kapja magát, hogy írás közben verssé szelídül a szövege. Ezt a jelenséget megfigyeltem más íróknál is. Azt gondolom, a vers jót tesz, ha prózai szövegbe épül. Végeredményben néha csak a sorok tördelése miatt hisszük, hogy az elénk tett rész próza, és nem vers.

– *Találkozunk olyan leitmotívumokkal, amelyek a verseidben is jelen vannak. Összekötő elem a remény, a téridő és az elmúlás, az álom, a felhő, az ég, a madár, a tüll. Milyen jelentőségük van, hídszereppel bírnak a prózai és az írói munkáid között, vagy nincs ebben szándékosság, minden a véletlen és fantázia műve?*

– A visszatérő részek egyféle monomániák, rögeszmék, ezért semmi szándékosság nincs bennük. Néha ódzkodom tőlük, ha elém jönnek, néha pedig megörvendek jelenlétüknek. Az ember hóbortos.

– *A remény színe a lila?*

Idézek: „Az égen fekete felhők tornyosulnak, s a távolban mennydörgés visszhangzik. Magasság és mélység tekint rá a felhők takarta napkorongból átszűrődő vöröslila fényből.”

A kötet borítójához, amelyet Részegh Botond tervezett, hogyan köthető a remény-motívum?

– Szerintem úgy, hogy a lila a harmónia színe, egyensúly az értelem és a vágy, a bölcsesség és az érzelmi világ, a föld és az univerzum között, a mértékletesség színe. A lila ugyanakkor a liturgikus színek egyike, a bűnbánati időszakban, adventben és nagyböjtben használatos. A lila a királyság színe, nőies és romantikus, lenyugtatja az elmét és az idegeket, ösztönzi a kreativitást.

– „Az írás, fiam, önkívület, nyílt parancsa a kétségbeesésnek, szárnyalás, tűz és szenvedély, metafizikai vibrálás, eretnecség, valóság ellen fordulás, utazás a pokol mélyére, feszültségteremtő akarat, kín és szenvedés, nem pedig kellemes vasárnap délutáni séta a napsütötte Ontarió-tó partján” – *mondja Thomas Larringen fiatal íróbarátjának, aki egy novellát mutat meg neki. Te mit mondanál a fiatal íróknak, illetve az olvasóknak az írásról, az írói létről az interjú zárszavaként?*

– Pontosan ugyanazt.